



Επιμέλεια αφιερώματος: Βίκτωρ Αρδίττης / Πλάτων Μαυρομούστακος

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΠΑΘΗΣ (1925-2014)

ΠΛΑΤΩΝ ΜΑΥΡΟΜΟΥΣΤΑΚΟΣ

Ο Δημήτρης Σπάθης, ομότιμος καθηγητής του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, υπήρξε χωρίς αμφιβολία μία εξαιρετικά σημαντική μορφή της ελληνικής θεατρολογίας, ένας πρωτοπόρος ερευνητής του ελληνικού θεάτρου με πλούσιο επιστημονικό έργο, δάσκαλος, άμεσα ή έμμεσα, για τους νεότερους θεατρολόγους.

Ήταν ο πρώτος θεατρολόγος που γνώρισε η ελληνική πνευματική κοινότητα, εκείνος που για πρώτη φορά έκανε το πέρασμα ανάμεσα στη λογισύνη των παλαιότερων γενεών και τη γένεση ενός νέου επιστημονικού κλάδου. Διατήρησε το πνεύμα της περιέργειας και τη φιλέρευνη διάθεση των παλαιών, τις οποίες χάρη στην πανεπιστημιακή του παιδεία εμπλούτισε με την μέθοδο και τη συστηματικότητα που είναι απαραίτητα για κάθε επιστημονικό κλάδο.

Για τον Δημήτρη Σπάθη η επιλογή του επιστημονικού κλάδου που αποφάσισε να υπηρετήσει δεν ήταν μια απλή επιλογή χώρου επιστημονικής δράσης ή επαγγελματικής απασχόλησης αλλά μία μορφή πολιτικής επιλογής. Ήταν η έκφραση της ηθικής τάξης που απορρέει από την ιδεολογική του στάση και την αφιέρωση του σε αυτή. Η συνέχεια της πολιτικής διάστασης της σκέψης του, μια πράξη η οποία καθόρισε τη στάση ζωής που τήρησε απερέγκλιτα μέχρι το τέλος: η θεατρολογία του Σπάθη ήταν ο δικός του τρόπος να παίρνει θέση στον κόσμο. Μέσα από το θέατρο και τις θεατρικές σπουδές έβλεπε την κοινωνία και τη ζωή, την πολιτική και τη χώρα, στην οποία κατέληξε κυνηγημένος σχεδόν από παντού.

Ο Πλάτων Μαυρομούστακος διδάσκει στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Από το Κάιρο και το κοσμοπολίτικο περιβάλλον των Ελλήνων της Αιγύπτου στην Ελλάδα του Εμφυλίου, κι από εκεί στην αναγκαστική εξορία, στην περιπέτεια της Τασκένδης και στις σπουδές στη Μόσχα, μετά από ένα σύντομο διάστημα παραμονής στην Αθήνα, και πάλι φευγιά στο Παρίσι, όπου έζησε αυτοεξόριστος κατά την περίοδο της Δικτατορίας, παρουσίασε ένα σημαντικό αριθμό μελετημάτων και ερευνητικών εργασιών. Μέσα από όλη αυτή την περιπέτεια και ιδιαίτερα με την παραμονή του στις δύο πιο σημαντικές μητροπόλεις της Αριστεράς, τη Μόσχα και το Παρίσι, πλούτισε τον ορίζοντα των πνευματικών και ερευνητικών του οραμάτων διατηρώντας πάντα την ίδια αφετηρία: τη σχέση του θεάτρου με την κοινωνία, τη σχέση του με την κοινωνική και πολιτική ιστορία, τη συσχέτισή του με νέες ιδέες και νέα ρεύματα, την επίδραση του θεάτρου στη διαμόρφωση των συνειδητήσεων, των νοοτροπιών και της νεοελληνικής ιδεολογίας. Η θεατρολογία του Σπάθη δεν ξέχασε ποτέ το μερίδιο της πολιτικής που ανήκει σε κάθε θεατρική δραστηριότητα. Το στοιχείο αυτό που χαρακτήρισε τη διδασκαλία και τον λόγο του για το θέατρο ήταν πάντα ορατό στο ευρύ φάσμα θεμάτων της ελληνικής θεατρικής ιστορίας στο οποίο κινήθηκε με νηφαλιότητα, με αίσθηση του μέτρου, με στοχαστική διαύγεια, συστηματική τεκμηρίωση, πάντα με πρωτότυπη και νεανική σκέψη.

Με την τελική επιστροφή του στην Ελλάδα το 1974, την εγκατάστασή του και τη ζωή με την οικογένεια που δημιούργησε με τη Χρύσα Προκοπάκη, δίδαξε σε δραματικές σχολές, στα Πανεπιστήμια της Θεσσαλονίκης και της Κρήτης και ολοκλήρωσε τη διδακτική του απασχόληση ως καθηγητής στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ανάμεσα στα θέματα που τον απασχόλησαν ξεχωρίζουν η μελέτη του για τον Γρηγόριο Ξενόπουλο και την απαρχή του ρεαλισμού στη νεοελληνική δραματοουργία που αποτέλεσε και το θέμα της διδακτορικής του διατριβής που παρουσίασε το 1959 στο Ινστιτούτο Ιστορίας των Τεχνών της Μόσχας, καθώς και οι πολυάριθμες εργασίες του για τον 18ο αιώνα, τον Διαφωτισμό και το νεοελληνικό θέατρο που αποτέλεσαν το κέντρο του ενδιαφέροντός του κατά την περίοδο παραμονής του στο Παρίσι κοντά στον Κ. Θ. Δημαρά. Ορισμένες από τις εργασίες του αυτές συμπεριλαμβάνονται στην έκδοση *Ο Διαφωτισμός και το νεοελληνικό θέατρο* (1986), ενώ σε αυτό τον χώρο των ερευνών του περιλαμβάνεται και η υποδειγματική έκδοση της κωμωδίας του Αλεξάνδρου Σούτσου *Αλεξανδροβόδας ο ασυνείδητος* (1995). Συχνά ασχολήθηκε με θέματα του 19ου αιώνα με ιδιαίτερη έμφαση στην κωμωδία και ιδιαίτερα με συγγραφείς όπως ο Χουρμούζης, ο Ραγκαβής και ο Καπετανάκης, ενώ από τον κύκλο των ενδιαφερόντων του δεν έλειπε ο 20ός αιώνας. Πέρα από την αρθρογραφία του ως κριτικός στην *Επιθεώρηση Τέχνης* (1965-1967), ανάμεσα στα θέματα που τον απασχόλησαν ήταν η καθιέρωση του σκηνοθέτη στην Ελλάδα αλλά και το έργο δημιουργών όπως ο Βασίλης Ρώτας, ο Δημήτρης Ροντήρης, και ιδιαίτερα ο Κάρολος Κουν και ο αγαπημένος φίλος του Γιώργος Σεβαστίκογλου.

Η συνοπτική ιστορία του ελληνικού θεάτρου που δημοσίευσε στην έκδοση *Ελλάδα-Ιστορία-Πολιτισμός* (1983) υπήρξε από τότε ένα εξαιρετικό βοήθημα για τους φοιτητές, μελετητές του θεάτρου. Οι προσεκτικά διατυπωμένες παρατηρήσεις και οι καίριες κρίσεις του το καθιστούν ένα θεμελιώδες κείμενο στο οποίο ανατρέχουν μέχρι σήμερα όλοι οι νεότεροι μελετητές του θεάτρου.

Όλοι όσοι είχαμε την τύχη να παρακολουθήσουμε μαθήματα, διαλέξεις ή παρεμβάσεις του σε συνέδρια, να συνεργαστούμε μαζί του, και να ακούσουμε το σχολίο του σε οποιοδήποτε θέμα, την πάντα προσεκτική γνώμη του, την αυστηρή ακρίβεια με την οποία αντιμετώπιζε όχι μόνο τα θέματα της ιστορίας του θεάτρου αλλά και κάθε σύγχρονη θεατρική έκφραση που κινούσε το ενδιαφέρον του, όλοι όσοι γνωρίζουμε την αμεσότητα και τη γενναιοδωρία με την οποία περιέβαλλε τις μαθήτριες και τους μαθητές του, τη γενναιοδωρία με την οποία περιέβαλλε και το ζωντανό θέατρο και τους δημιουργούς του, μαζί με την ανάμνηση της στοχαστικής του στάσης και την ευθύτητα της κρίσης του, τον ακλόνητο σεβασμό του σε κάθε αντίθετη άποψη, θα θυμόμαστε πάντα το άμεσο, αιφνιδιαστικό χιούμορ του, τη λεπτή, πάντα παρούσα και ανεξάντλητη αυτο-ειρωνεία του, τη σεμνότητα εκείνη



που έκανε τον διάλογο μαζί του ξεχωριστό. Οι ελληνικές θεατρικές σπουδές τού οφείλουν πολλά, οι συνάδελφοι και οι φοιτητές του ακόμη περισσότερα, όχι μόνο για την επιστημονική του παρουσία, αλλά και για το παράδειγμα επιστημονικού ήθους που μας προσέφερε όλα αυτά τα χρόνια που ήταν κοντά μας.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΠΑΘΗΣ - ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Ο Διαφωτισμός και το νεοελληνικό θέατρο. Επτά μελέτες*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1986.
- Γεώργιος Ν. Σούτσος, *Αλεξανδροβόδας ο ασυνείδητος. Κωμωδία συντεθείσα εν έτει αψπε΄: 1785*. Σχολιασμένη έκδοση και συνοδευτική μελέτη «Φαναριώτικη κοινωνία και σάτιρα», Κέδρος, Αθήνα 1995.
- «Το θέατρο», στο *Ελλάδα-Ιστορία-Πολιτισμός*, Μαλλιάρης-Παιδεία, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 12-67.
- «Τα πρώτα βήματα της νεοελληνικής κωμωδίας. Η ακτινοβολία του Χουρμούζη και η παρουσία του στο βουλγαρικό θέατρο του 19ου αιώνα», *Ο Πολίτης* 54 (1982), σ. 76-85.
- «Αι λυπηραί συνέπειαι των επαναστάσεων. Τα πολιτικά γεγονότα του 1843 και *Του Κουτρούλη ο γάμος*», *Τα Ιστορικά* 2 (1984), σ. 317-334.
- «Το νεοελληνικό θέατρο και ο Τσέκωφ», στο *Ο θείος Βάνιας*, πρόγραμμα παράστασης του έργου από τη «Νέα Σκηνή», Άγρα, Αθήνα 1989, σ. 253-277.
- «Ο Ηλίας Καπετανάκης και το νεοελληνικό θέατρο στο τέλος του 19ου αιώνα», στο *Το Γεύμα του Παπύ*, πρόγραμμα παράστασης Θεατρικής Ομάδας Ηρακλείου Αττικής, 1989.
- «Η συζυγική ζωή εν Ελλάδι: για την κωμωδία *Των γερόντων το μάθημα* και τον συγγραφέα της», *Τα Ιστορικά* 24-25 (1996), σ. 139-156.
- «Η Ερμούπολη θεατρική πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους», στο *Για τη Μαρίκα Κοτοπούλη και το θέατρο στην Ερμούπολη*, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 1996, σ. 187-201.
- «Ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος και η καθιέρωση της σκηνοθεσίας στο νεοελληνικό θέατρο», στο *Ο Κωνσταντίνος Χρηστομάνος και η εποχή του. 130 χρόνια από τη γέννησή του*, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν/Εταιρεία Θεάτρου «Αιωρία», Αθήνα 1999, σ. 137-155.
- «Ιταλικές πηγές και κρητική αναγεννησιακή δραματουργία (Χορτάτσης, Τζιράλντι και Ευριπίδης)», στο *Δάφνη. Τιμητικός τόμος για τον Σπύρο Ευαγγελάτο*, επιμ. Ιωσήφ Βιβιλάκης, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών-Ergo, Αθήνα 2001, σ. 319-342.
- «Η εμφάνιση και καθιέρωση του μελοδράματος στην ελληνική σκηνή», στο *Μελόδραμα: ειδολογικοί και ιδεολογικοί μετασχηματισμοί*, επιμ. Σάββας Πατσαλίδης / Αναστασία Νικολοπούλου, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 165-226.
- «Η επανησιακή συμβολή στη θεμελίωση της νεοελληνικής σκηνής και ο Αντώνιος Μανούσος», στο *Το ελληνικό θέατρο από τον 17ο στον 20ό αιώνα. Πρακτικά του Α΄ Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου*, επιμ. Ιωσήφ Βιβιλάκης, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών-Ergo, Αθήνα 2002, σ. 89-106.
- «Ένα εισαγόμενο είδος: η καθιέρωση του σκηνοθέτη στο νεοελληνικό θέατρο», στο *Ευρώπη και Νέος Ελληνισμός*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Αθήνα 2003, σ. 163-185.
- «Κάρολος Κουν. Η πορεία προς το Θέατρο Τέχνης», *Τα Ιστορικά* 39 (2003), σ. 451-478.
- «Το θέατρο», στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, επιμ. Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, τ. 2: σ. 199-220, τ. 4: σ. 211-232, τ. 5: σ. 199-218, τ. 6: σ. 195-212, τ. 7: σ. 257-276, τ. 9: σ. 239-258.
- «Ελληνικοί και ξένοι περιοδεύοντες θίασοι τον 19ο αιώνα. Οι συνέπειες μιας συνάντησης», στο *Διαδικασίες πρόσληψης στην ιστορία της ελληνικής δραματουργίας από την Αναγέννηση ως σήμερα. Πρακτικά Β΄ Πανελληνίου Θεατρολογικού Συνεδρίου*, επιμ. Κωνσταντίνος Γεωργακάκης, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών-Ergo, Αθήνα 2004, σ. 197-206.
- «Παλαιά λογοτεχνικά κείμενα σε νέες εκδοτικές περιπέτειες», *Ο Ερασιστής* 25 (2005), σ. 353-406.
- «Ελληνες φιλάργυροι, εχθροί των Φώτων», στο *Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός*, τόμος αφιερωμένος στη μνήμη του Φίλιππου Ηλιού, επιμ. Χρήστος Λούκος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2007, σ. 28-60.
- «Η *Ιφιγένεια* του Γκαίτε και η συμμετοχή της στην πορεία του νεοελληνικού θεάτρου», στο *Στέφανος. Τιμητική προσφορά στον Βάλτερ Πούχνερ*, επιμ. Ιωσήφ Βιβιλάκης, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών-Ergo, Αθήνα 2007, σ. 1129-1141.